

Жалолиддин Алиқулович БЎРИЕВ,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси
Ёшлар билан ишлаш, маънавият ва
маърифат бўлими услубчиси
jburiyev1977@mail.ru

АМИР ТЕМУРНИНГ ЯҚИН ШАРҚ МАМЛАКАТЛАРИДАГИ ҲАРБИЙ СИЁСАТИ

ВОЕННАЯ ПОЛИТИКА АМИРА ТЕМУРА В СТРАНАХ БЛИЖНЕГО ВОСТОКА

AMIR TEMUR'S MILITARY POLICY IN THE MIDDLE EAST

Аннотация: Ушбу мақолада Амир Темурнинг ташиқи сиёсати, Олтин Ўрда хони Тўхтамишхон, Усманий Султони Боязид Йилдирим ва Мамлук Султони Султон Барқуқ ўртасида Амир Темурга қарши тузилган ўзига хос “Учлик иттифоқи” ҳеч қандай натижа бермагани тарихий таҳлилий маълумотлар келтирилган. Шунингдек, Амир Темурнинг сергаклик билан ҳаракатланиши, тадбиркорлиги унга доимо ғалаба олиб келиши, бугун ва келажак учун муносиб ўрнатма бўла олганлигининг ўзига хос хусусиятлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Амир Темур, Тўхтамишхон, Боязид Йилдирим, Чингизхон, Мамлук Султонлиги, Анатолия, Омосия.

Аннотация: В данной статье на основе исторического анализа внешней политики Амира Темура приводится информация о том, что «Троицкий союз» против Амира Темура между золотоордынским ханом Тохтамышханом, османским султаном Баязидом Йылдырым и мамлюкским султаном Баркуком не сработал. В нем также подчеркиваются особенности бдительности, предприимчивости Амира Темура, которые всегда приносили ему победу и становились достойным примером для сегодняшнего дня и будущего.

Ключевые слова: Амир Темур, Хан Тухтамыш, Баязид, Тўхтамишхон, Хан Боязид,

Чингизхан, Мамлюкский Султанат, Анатолия, Омосия.

Abstract: This article provides information on the foreign policy of Amir Temur, the failure of the “Trinity Alliance” between the Golden Horde Khan Tokhtamishkhan, the Ottoman Sultan Boyazid Yildirim, and the Mamluk Sultan Sultan Barquq against Amir Temur, which had never given its results, based on the historical research. Therefore, It also highlights the peculiarities of the entrepreneur's vigilance, entrepreneurship, of Amir Temur, which always brought him victory, and became a worthy example for today and the future.

Keywords: Amir Temur, Tokhtamishkhan, Boyazid Yildirim, Genghis Khan, Mamluk Sultanate, Anatolia, Amosia.

XIII асрнинг иккинчи ярми XIV асрнинг бошлари, Хитойдан Африка қитъасига қадар чўзилган улкан мўғул давлатининг парчаланиши ва унинг ўрнига янгидан-янги “меросхўр” давлатларнинг вужудга келиш даври бўлди. Чингизхон авлодлари ҳукмронлиги остида бўлган Ҳиндистон, Ўрта Шарқ ва Кичик Осиё, Хитой ҳамда Мовароуннахр ҳудудлари бирма-бир уларнинг атрофидаги амирлар, ҳамда жанговар туркий қабилалар қўл остига ўта бошлади. Хусусан Мовароуннахрда подшоҳлик мақомида турган Чигатой улуси, мазкур асрларга келиб ўз мақомини йўқотмаган бўлса-да, аслида ҳукумат бошқаруви атрофидаги амирларнинг қўл остига ўтди. Амир Темур давлати ҳам шу асосда вужудга келди ва маълум бир муддат номига бўлсада хонлик ўз мартабасини йўқотмади. Шаҳри Кешдан бошланган улуғ давлатчилик ҳаракати 1370 йилга келиб мустаҳкам давлатга айланди.

Шу тариқа 1405 йилга қадар Осиёнинг катта қисмини ўзида жамлаган Амир Темур давлати вужудга келди. Бугун темуршунос тарихчиларнинг тадқиқотларида, Мамлук ва Усмонли Султонликлари олимларининг асарларида Амир Темурга қарши тузилган иттифоқ ҳақидаги маълумотларга дуч келамиз.

Аслида иттифоқ Олтин Ўрда хони Тўхтамишхон, Усманий Султони Боязид Йилдирим ва Мамлук Султони Султон Барқуқ ўртасида Амир Темурга қарши тузилган ўзига хос “Учлик иттифоқи” эди.

Маълумки, Амир Темур Тўхтамишхоннинг Олтин Ўрда тахтига келишига катта ёрдам берган. Лекин, Тўхтамишхон маълум кучга эга бўлгач хиёнат йўлига кирди ва Амир Темурнинг узокдалигидан фойдаланиб Мовароуннахрга кўшин жўнатди [12:116]. Натижада Амир Темур ва Тўхтамишхон ўртасидаги келишмовчилик шундан бошланди. Шундай қилиб Амир Темур ва Тўхтамишхон ўртасидаги илк жанг 1391 йилда Дашти Қипчоқнинг Қундузча мавзесида бўлиб ўтди. Мағлубиятга учраган Тўхтамишхон чекинишга мажбур бўлди [12:139].

Қундузча жангидан сўнг Амир Темур 1391 – 1393 йиллар орасида Эрон ва Каспий қирғоқларини тўлалигича қўлга киритди ва Бағдодга Аҳмад Жалоирга турфа совға-саломлар билан бирга ҳукмдорлигини тан олишини талаб қилиб мактуб йўллади. Темурдан қўрққан Султон Аҳмад Жалоир зоҳиран тан олдию, аммо сиртдан унга қарши Мамлук Султонлигига сиғинди [7:159-190].

Аҳмад Жалоир элчи қилиб Нуриддин Абдурахмон Исфариинийни жўнатади ва Амир Темурга тобелиги, ҳамда ундан қўрққани учун ўзи кела олмаганини баён қилиб турфа совға-саломлар билан бирга мактуб йўллайди. Натижада Соҳибқирон Бағдод сари юриш қилди [12:157].

Амир Темур кўшинининг Бағдод дарвозалари олдида саф тортиши Анатолия ва Ўрта Шарқда Амир Темурга қарши ўзаро иттифокларнинг пайдо бўлишига туртки бўлди.

Илк иттифок Мамлук Султонлиги ва Қози Бурҳониддин Аҳмад ўртасида тузилди [1:14-15].

Кичик Осиё ва Ўрта Шарқнинг бир томонида Амир Темурга қарши иттифоклар тузилса, иккинчи томонида эса Туркман бекликлари бунини мамнуният билан қабул қилдилар. Зеро, улар учун Мамлук Султонлиги ва Усмонлиларга қарши тура оладиган катта бир куч ўртага чиққан эди. Хоссатан, Амир Темурнинг келишини хуш қабул қилган бекликлар Қорамонўғуллари, Зулқадирўғиллари ва Арзинжон амирлиги бунини қувонч билан қабул қилдилар. Амир Темур Бағдодни қўлга киритгач шимолга қараб ҳаракат қила бошлади. Текрит яйловларига келганда Арзинжон Амири, Қорамонўғуллари, Зулқадирўғиллари, Қорақуюнли, Окқуюнли

ва Қози Бурҳониддин Аҳмадга ҳокимиятини тан олишлари учун мактублар йўллади [3:110]. Шунингдек, бу орада Мамлук султони Барқуққа итоат талаби билан мактуб йўллади [12:137]. Мактуб қуйидагилардан иборат эди: “Мундин бурун подшоҳларким, Чингизхон наслидин эрди, алар муҳолафат қилур эрмишлар. Бу жиҳатдан Шом элига ва андағи валоятларга ташвиш тегар эрмиш. Охирида алар ораларида яраш ўлуб валоятлар амон бўлгон эрмиш. Ва подшоҳ Саъд Абу Саидхон раҳмати Ҳаққа кетиб, Чингизхон наслидин Эрон валоятида подшоҳ қолмади. Ва ҳар мамлакатда бир подшоҳ чиқиб эл-улус ва валоятлар хароб бўлуб эрди. Бу маҳалда Ҳақ иноятидин Турон ва Эрон мамлакати Ироқи Арабгача бизга мусаххар бўлди.

Эмди мусулмонларнинг некхоҳлиғи бу турурким, ҳамсоялик ҳаққини риоят, аромизда бориш келиш бўлғай ва икки тарафдин доим элчи бориш-келиш қилғай. Ва бир биримиздан хабардор бўлиб, то йўллар омон бўлиб, мусулмонлар фароғат бирла бориб келғайлар ва ичида осойиш фароғат бўғай...[12:157]”

Афсуски, Мамлук ҳукмдори Султон Барқуқ Соҳибқироннинг элчиларини ўлдириш билан ўз жавобини изҳор қилмоқчи бўлди. Соҳибқирон бунинг жавоби ўлароқ Сурияга юриш қилишга қарор қилди. Қози Бурҳониддин Аҳмад эса Амир Темурга рад жавобини жўнатиш билан бир қаторда Мамлук Султони Барқуқ ва Йилдирим Боязидга Соҳибқиронга қарши иттифок таклифи билан чиқди. Қози Бурҳониддин Аҳмаднинг ушбу ҳаракати тез фурсатда ўз натижасини кўрсатди ва Амир Темурга қарши Боязид-Барқуқ-Тўхтамиш-Қози Бурҳониддин ораларида иттифок тузилган. Мазкур иттифокдан хабар топган Соҳибқирон бунини парчалаш мақсадида Сивас томонга йўналди. Аммо, Арзирум шаҳригача келиб, Аракс дарёси бўйидаги Авник қалъасини қўлга киритиб бирдан йўналишни ўзгартирди. Чунки, Соҳибқирон авваламбор иттифокчиларнинг энг асосий кучга эга бўлганларидан бири шимолдаги Тўхтамишхонни бартараф қилиш керак эди. Шу сабабдан Анатолияни тарк этиб Гуржистон орқали Олтин Ўрда сари юзланди. Зеро, Соҳибқирон Анатолияда қолса жанубдан Мамлук, шимолдан Олтин Ўрда кучларининг ўртасида қолишини мумкин эди. Шу мақсадда

Соҳибқирон Тўхтамишхонга қарши қўшин тортди. Тўхтамишхон 1391 йилнинг июн ойидаги Қундузча жангидан сўнг анча заифлашиб қолган эди [12:137]. Мағлубиятдан зўрға қочиб қутулган Тўхтамишхон Дашти Қипчоқда яна ўзига қўшилиб тўплаган ва атрофдаги Амир Темурга қарши бўлган Мамлук султони, Боязид Йилдирим ва Қози Бурҳониддин Аҳмад билан иттифок тузган эди [2:194-195].

Амир Темурнинг ушбу ҳаракатини ўзига хос ҳарбий тадбирлардан бири эди дея, изоҳлаш ҳам мумкин. Чунки, унинг Ўрта Шарқ ва Кичик Осиёга кириб бориши бир томонда ўзаро иттифокчиларни вужудга келишига туртки берган бўлса, иккинчи томондан бу жойдаги вазиятни бутунлай издан чиқариб юборди. Ҳудудда мавжуд бекликлар икки гуруҳга бўлиниб кетдилар. Улардан бир қисми Боязид Йилдирим, Қози Бурҳониддин Аҳмад ва Мамлук Султонлиги тарафдори бўлишса, бошқа маълум қисм беклар, ҳамда бир гуруҳ араб қабиалари Амир Темурнинг тарафдори эдилар. Амир Темур Ҳиндистон сафарида юрган кезларда Ўрта Шарқ ва Кичик Осиёда ўзаро урушлар шу қадар авж олдики, натижада ғолиблар ҳам мағлублар ҳам ниҳоятда кучсизланиб қолишди. Бу ҳолат Соҳибқироннинг Ўрта Шарқ ва Кичик Осиёга қилган етти йиллик урушида анча қўл келди.

Тўхтамишхон бу борада бошқа иттифокчиларига нисбатан Султон Барқуқ билан янада яқин муносабатга киришишга ҳаракат қилди. Ўз ўрнида Барқуқ ҳам бунга ўзининг ижобий жавобини билдириб турди [10:233]. Ўртада доимий элчилик алоқалари ўрнатилди. Чунки, Султон Барқуқ Амир Темурнинг элчиларини ўлдиргандан сўнг ўртада уруш чиқиши аниқ бўлиб турган бир вазиятда эди.

Амир Темур ва Тўхтамишхон ўртасидаги иккинчи бора жанг 1395 йилнинг апрел ойида Терек дарёси бўйида бўлиб ўтди [12:175]. Жанг Тўхтамишхоннинг мағлубияти билан тугаган бўлсада, Амир Темур уни қўлга тушира олмади. Тўхтамишхоннинг яна қўшин тўплаб қайтишини билган Амир Темур, унга қарашли бўлган барча ҳудудлар, ёрдам бериши мумкин бўлган қабиалар ва Олтин Ўрдани бутунлай қўлга киритди.

Тўхтамишхонни мағлубиятга учратган Соҳибқирон 1395 йилнинг охири 1396 йилнинг бошларида Боязид Йилдиримга мактуб йўллади. Мактубда қуйидагилар битилган эди:

“Самарқандин хабар келдики, Тўхтамишхон ўлкамиз сари уруш ҳаракатларини бошламиш. Шу сабабдан Дашти Қипчоқ ва Ўзбек диёри томон отландик. Унинг устига қўшин тортиб уни адабга чақириб қўйдик ва унинг ҳаммаслакларини бир-бир қиличдан ўтказдик. ... Қўшинимизнинг зафари ва сафар ҳозирликларини бошлаганимиздан хабар топган Тўхтамиш юртининг барча ҳокимлари ва волийлари тумтарақай қочдилар. Баъзилари қочиб Қора денгиз ва Қримда жон сақладилар. Ҳозирда Ширвон ўлкасида кишлаш қарори билан турибмиз. Билингизки, бу ёз яна ҳаракат қилиб Олатоғ яйловидан Шом томонга юриш қилиш ниятидамиз. Шу сабабдан бир-биримиз билан яқин алоқа бўлишимиз учун сиз ўз ҳолатингизни бизга маълум қилинг. Айни вақтда жанубдан Дарбандга қўшилган Самурон ва Оби Самурдан ўтяпмиз. Агар сиз томондан бирор тужжор ёки сайёҳ бу сарҳадларимиздан ўтар бўлса биз улар учун сизнинг сидқи ҳурматингиздан ҳар қандай имтиёзларни қилиб берамиз. Агар бизнинг дўстлигимизни қабул қилсангиз, ўзингиз учун катта ёрдам ҳозирлаган бўласиз. Аммо, садоқатингизни изҳор қилмасангиз Аллоҳнинг изни билан сиз томонга қўшин тортишга мажбур қоламиз. Бу орада бизга маълум бўлдики, Тўхтамиш биздан қочиб Ўзи (Днепр) ирмоғидан кечиб ўтиб Қора денгиз соҳилларидаги баъзи бекларнинг этагини тутибди. Агар сиз кофирларга қарши жанглариғизда зафар қозонишда давом этаверсангиз, мен бу тарафдан бу каби исёнчиларнинг дафъи учун ҳаракат қиламан. Ўтган йили Ироқи Араб сари борганимизда Шом тарафдаги бетайин бир Черкас ўғли учун совғалар ва элчилар юбордик, эшитганигиздек элчиларимизни ҳақсиз ўлдирди. Энди Дашти Қипчоқдаги вазиятни бир йўлга солганимиз учун Шом ўлкасига юриш учун тадорик кўряпмиз. Сивас “қозичаси” (Қози Бурҳониддин Аҳмад) ўзида ҳеч қандай куч-қувват йўқлигини била туриб ҳам ақлини еб Черкас боласи билан иттифок тузибди, (бу ерда юқорида зикр этиб

ўзилган иттифоқ назарда тутилган) ҳали уни ҳам ҳаддини билдириб қўямиз...”.

Амир Темур мактублашмалар ҳали давом этишини билдириб юксак эҳтиром билан сўзини якунлайди. Соҳибқирон иттифоқда Боязид Йилдирим борлигини хабардор бўлган эди. Мазкур мактуби орқали унинг нақадар кучли дипломатияга эга бўлган моҳир сиёсатчи эканлиги маълум бўлади. Лекин, Амир Темур Самарқандга қайтгач режаларини ўзгартирди ва Шомга эмас Ҳиндистон сари юришга отланди.

Ҳиндистон юриши пайтида иттифоқдошлар ўзаро яна алоқаларни йўлга қўйдилар ва Анатолия, ҳамда Ўрта Шарқда вазият қайта жонланди. Амир Темурнинг Анатолия ва Яқин Шарққа юриши учун жонбозлик кўрсатган туркман бекликлари билан иттифоқчилар мужодалага киришдилар. Соҳибқирондан қочган Қорақуюнлилар ва Жалоирийлар ҳам ўз ерларига эга бўлиш мақсадида қолган теурийлар билан жанг бошладилар.

Иттифоқчилар ораларини янада мустаҳкамлаш мақсадида ўзаро мунсабатларини ривожлантирдилар. Жумладан, 1395-1396 йилларда Боязид Йилдирим Қоҳирага кўп миқдорда совға-саломлар билан бирга Зайниддин Сафар Шоҳ раҳбарлигидаги элчилар жамоасини жўнатди. 1394 йилда қурилган бу иттифоқнинг янада мустаҳкамланишидан мафаатдор Султон Барқуқ ҳам жавобан Толумон Али Шоҳни Усмонли Султонлигига элчи ўлароқ жўнатди [8:27]. Шунинг билан бирга бу орада Султон Барқуқнинг элчилари Қоҳира ва Сивас ўртасида мунтазам равишда келиб-кедиб турдилар. Амир Темур иттифоқчиларнинг ҳар бирига айри-айри мактуб йўллаши улар орасида иттифоқни янада қувватлантирди. Султон Барқуқ Соҳибқироннинг юриши Ўрта Шарқдаги юришларига хайрихоҳлик билдирган баъзи араб қабилалари устига қўшин тортиб бирма-бир уларни “жазолай” бошлади. Шунингдек, Зулқадирўғли Сўлибекни ҳам Амир Темурнинг ёнидаги фаолиятлари сабабидан Ҳалаб ноиб орқали бўйсундирди [8:59].

1398 йил ёзида Оққуюнлилардан Қора Юлуқ Усмонбек тарафидан Қози Бурхониддин Аҳмад ўлдирилди [4:15]. Энди иттифоқчилар бир иттифоқчи бошқа бирининг урушга отланди. Қози Бурхониддин

Аҳмаднинг вафоти бир томондан Амир Темурга қарши иттифоқчиларнинг бирининг ўлими бўлса, бошқа томондан Йилдирим Боязидни қувонтирди. Чунки, бу ҳолат у учун Анатолияни бирлаштириш ҳаракатларини янада енгиллаштирадигандек кўриниб Амир Темурга қарши ҳаракатларига турки бўлди деб айта олиш мумкин. У ғарбдаги ҳаракатларини тўхтатиб, шарқий Анатолия томон йўналди.

1397 йилда Усмонлилар ва Қорамонўғиллари ўртасида Оқчой жанги бўлиб ўтди. Қорамонўғли Алоуддин Алибекни ўртадан чиқариб ўғиллари Али ва Маҳмудни Бурсада ҳибсда ушлаб турди. Қози Бурхониддиннинг вафотидан фойдаланиб аввал Омосия сўнг Сивасга ҳужум қилди. Ҳатто 1399 йилда Мамлук Султони Барқуқнинг ўлимидан фойдаланиб Фрот дарёси қирғоқларидаги Малатя, Даренда ва Дивриғини қўлга киритди [4:16].

Амир Темурнинг Ҳиндистондаги сафаридан фойдаланган Боязид Йилдирим мазкур юришлари орқали унга ўзини кўрсатиб қўймоқчи бўлди. Афсуски бу узоққа чўзилмади. Ҳиндистон сафаридан катта муваффақият билан қайтган Амир Темур бир муддат Самарқандда қолгандан сўнг 1399 йилнинг июл ойида ғарбга томон ҳаракатлана бошлади. 1399-1400 йилларда Озарбайжон, Гуржистон ва Ироқдаги бир қанча қалъаларни забт этди. Сўнг Кичик Осиё томон йўналди [12:227-232].

Шу тарика иттифоқчилар бир-бир мағлубиятга учрай бошладилар. 1400-1402 йилга қадар Кичик Осиёдан Сивас, Малатя ерлари ва Ўрта Шарқдан эса Мамлук Султонлигининг Ҳалаб, Ҳама, Хумс ва Дамашқ шаҳарларини қўлга киритиб, Султон Барқуқнинг ўрнига келган ёш ўғли Султон Фараж қўшинларини мағлубиятга учратди. Шунингдек, бу орада Бағдод, Табриз, Арзинжон, жануби-шарқий Грузия ерлари Арманистон ерлари ҳам қўлга киритилди. Орадаги бир қанча ёзишмалардан сўнг Усмонли Султони Боязид Йилдирим билан 1402 йилнинг июлида Анқара жанги бўлиб ўтди ва жанг Соҳибқироннинг ғалабаси билан якунланди [12:240-260].

Умуман олганда мазкур иттифоқчилар Амир Темурга қадар бир-бирлари билан ҳеч қачон ўзаро яқин алоқада бўлишмаган эдилар. Доимо ўрталарида рақобат, уруш кайфияти

уфуриб турарди. Хусусан, бир томондан Ўрта Анатолия ва Сивас ҳудудларида 1381 йилда ҳукумат тепасига келган Қози Бурҳониддин Аҳмад томонидан идора этиларди. Қози Бурҳониддин Ўрта Анатолия ва Донишмандия ерларига эга чиқиш мақсадида кўп урунишлар олиб бораётган Анатолия бекларидан эди. Шунингдек, унинг асосий мақсади ўша давр учун муҳим ҳисобланган Табриз-Токат-Бурса тижорат йўлларини назорати остига олиб, бу йўлнинг муҳим маркази ҳисобланмиш Анқарани қўлга киритиш эди [2:191-245, 7:139-140].

Иккинчи томондан Боязид Йилдирим ҳам тахтга келган кундан бошлаб аждодларидан фарқли равишда бутун эътиборини ғарбга эмас кўпроқ Кичик Осиёнинг шарқий қисмига қаратган эди. Жумладан, 1390-1392 йилларда шарқий атрофидаги Ойдин, Сарухон, Гармиён, Ментеше ва Ҳамид Туркман бекликларини бўйсўдириб ўз давлати таркибига қўшиб олди. Ўз навбатида Кичик Осиёнинг жануби-шарқий қисмларига таъсир ўтказиб турган Мамлук Султонлиги билан ҳам доимо уруш ҳолатида эди [9:68].

Шундай қилиб, Амир Темурга қарши тузилган мазкур иттифоқ ҳеч қандай натижага эриша олмади. Амир Темурнинг оқилона ҳаракати, ҳамда огоҳлиги иттифоқчилар кучларининг бирлашишига қўймади. Чунончи, улар бирлашган тақдирда вазият бутунлай бошқача тус олиши мумкин эди. Иттифоқчилар орасида Соҳибқирон учун асосий рақиб бу Тўхтамишхон бўла оларди. Шу сабабли Амир Темур аввало, Тўхтамишхонни мағлубиятга учратишни асосий мақсад қилган ҳолда, иттифоқнинг асосий кучини йўқотмоқчи бўлган, назаримизда. Соҳибқироннинг бу каби сергаклик билан ҳаракатланиши унга доимо ғалаба олиб келди. Бу эса огоҳлик ва сергакликнинг нақадар муҳим эканлигини, бу орқали кўп фитналарнинг олди олиниши мумкинлигини кўрсатади. Дарҳақиқат, бу борада Амир Темур бугун ва келажак учун муносиб ўрнатилган бўла олди, деб айта олиш мумкин.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Aşıkpaşazāde. Aşıkpaşazāde Tarihi, (Neşr. H. N. Atsız), —İstanbul 1992, S.
2. Hakkı Uzunçarşılı. Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, Belleten, XXII/126, 1968.
3. Hakkı Uzunçarşılı. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1988.
4. Saadettin Bashturk. Middle East-Anatolian Incursions of Timur, Struggles against this Incursion and Results. History Studies (International Journal of History). 2010.
5. Sharafiddin Ali Yazdi. Zafernama, C. I, (Trans. M.Abbas), Calcutta 1887.
6. Yücel Y. “XIV. XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar II, Türkiye ve Yakınoğu Üzerinde 1393-1394 Timur Tehlikesi”, —Belleten, XXXVII/146, 1973.
7. Yücel Y. Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, —Ankara 1991.
8. Yücel Y. Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları, - Ankara. Türk tarih kurumu. 1989.
9. Босворт К.Э. Мусулмон сулолалари. Таржимонлар: А.Самад, О.Шарафуддинов. Т. Фан, 2007.
10. Ибн Тағриберди. Ан-Нужуму-з-заҳиро фий мулук Миср ва-л-Қоҳира. Муҳаммад Хусайн Шамсиддин таҳқиқи. — Қоҳира, 1963. Ж.16.
11. Низомиддин Шомий. Зафарнома. —Т. Ўзбекистон. 1996.
12. Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома. —Т. Шарқ.1997